

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA PORTUL POPULAR ROMÂNESC DIN CÂMPIA MUNTENIEI ÎN CONTEXT SUD-EST EUROPEAN*

EMILIA PAVEL (Iași)

Cercetările etnografice efectuate de noi acum două decenii în Câmpia Munteniei, în satul Daia-Giurgiu, ne-au dat prilejul să studiem portul popular din această unitate etnografică¹. Apreciem că atât costumele femeiesc cât și cel bărbătesc, s-a purtat la sărbători până în contemporaneitate.

Dintre piesele de costum femeiesc existente în această zonă cercetată amintim podoabele de cap, ștergare de borangic, basmale sau tulpene albe "colț" (triunghiulare), decorate cu "horbotă" (dantelă) făcută din ață albă și mărgelile colorate. Dacă ștergarul este o piesă de port autohtonă, cum susține Tancred Bănăceanu, batista albă, triunghiulară, este o piesă de influență orientală, după aprecierile etnografei albaneze Andromaqi Gjergji.

Casâncă neagră de cașmir, denumită "dârmea" se folosea în anotimpuri răcoase. Cămașa-tunică, cămașa încrețită la gât, fusta "fâșta" cum este denumită în zonă, zuvelca roșie sau albastră, betele, scurteica denumită în Podișul Vrancei "ghideică", iar în zona Iași "cațaveică", zăbunul, mânecare - denumite "ilechi", flanele de lână, sunt piese ce intră în componența costumului femeiesc.

Bărbații purtau pălării în timpul verii, căciuli ascuțite sau rotunde în timpul iernii. Cămașa bărbătească croită dintr-o bucată, de tip dalmatic, cămașa cu fustă, izmene, nădragi, brâu roșu, șubă lungă (suman) din dimie, cojoace cu mâneci și fără mâneci decorate cu flori, mânecare, ipingeaua, năframe, adică batiste decorate cu flori, care se purtau la brâu, traiste, sunt piese ce intră în componența costumului bărbătesc. În picioare, atât bărbații cât și femeile, purtau opinci "îngurzite", ciorapi din lână neagră, obiele din dimie neagră, pe care le legau de picior cu ațe negre, din păr de capră, sucite în patru vițe, denumite "târsâni". La sărbători se purtau ghetete și pantofi.

Cele mai vechi mărturii materiale, cu privire la

portul popular pe teritoriul românesc, sunt statuetele de lut din necropola de incinerare de la Cârna, din sudul Olteniei, descoperite de Vladimir Dumitrescu². Ele datează din perioada mijlocie a Epocii bronzului, 1500-1200 î.Chr. Asemenea statuete s-au descoperit și în stațiunea Klishëvac - Iugoslavia³, cât și în Ungaria și Austria, cu elemente identice.

În scrierile sale, istoricul grec Herodot⁴ amintește: "Tracii își fac din cânepă haine, care aduc foarte mult cu cele de in". Tot în istoriile lui Herodot se vorbește de folosirea broderiilor în portul trac⁵.

Portul popular folosit de populația autohtonă geto-dacă, continuatoarea directă a triburilor iliro-trace, este atestat pe Monumentul de la Adamclisi, sec. II d. Chr., ca și pe Columna lui Traian de la Roma, socotită actul de naștere al poporului român.

În cele ce urmează vom insista asupra unor importante piese de port popular românesc, din Câmpia Munteniei care, prin structura morfologică, croit, materiale, ne amintesc de legăturile multimilenare care au existat între popoarele din nordul și sudul Dunării, între traco-iliri și înainte de despărțirea tracilor de iliri.

Dintre aceste piese, amintim cămașa - tunică femeiască, fusta "fâșta", cămașa bărbătească de tip dalmatic, croită dintr-o bucată, cămașa bărbătească cu fustă, cingătorile, ca să ne rezumăm doar la câteva documente. Aceste piese de port, definitorii, atestă și unitatea culturală sud-est europeană cu privire la portul popular.

Cămașa femeiască cu mâneca din umăr, cămașa-tunică, specifică zonelor de podiș extracarpatic, moldovenești, muntenești și oltenesti păstrează un croi străvechi, cunoscut pe întreg teritoriul românesc.

Cămașa-tunică se croia după modelul cămășii bărbătești de tip dalmatic. Acest tip de cămașă s-a întâlnit

* Comunicare prezentată la al XVI-lea Simpozion Național S.I.R.A.R. (Societatea de Istorie și Retrologie Agrară din România), Giurgiu 26-30 august, 1996.

în Albania, fiind descoperită pe o piatră funerară la Drashovice, încă din sec. III-II î.e.n., după cum menționează etnograful albanez Andromaqi Gjergji⁶.

În Câmpia Munteniei, cămașa femeiască de tip tunică, se făcea din pânză de bumbac, cu mâneca prinsă de umăr, largă, cu clini la stan și pavă, denumită în zonă "subțioară". Gulerul este o betiță îngustă încheiată cu nasturi albi, sau, de cele mai multe ori, se făcea fără guler, cu gura pătrată. Cămașa se croia lungă, cu poale din aceeași pânză sau poalele confecționate din altă pânză, se coseau de stanul cămeșii. Ornamentele la cămeșile bătrânești, se realizau din alesături de mână, executate în pânză la țesut. În evoluția decorului, apar cusăturile. Se coseau pui pe "muște", adică în cruciulițe, executate cu roșu și negru, albastru, verde, roșu bordo.

Puii se coseau și în contur cu negru "pre un fir" colorați cu diferite nuanțe, la care predomină roșul, galbenul, verdele. Ornamentele erau dispuse în jurul gâtului, la gură, pe umăr două rânduri și la mână un rând.

Fusta "fâșta" se purta la cămașa-tunică. Se țesea din lână verde sau albastră "ciuvit" în patru ițe. Se croia largă și lungă, iar la brâu se încrețea pe bată. Fusta se făcea și din țesătură executată în două ițe, din amici albastru. Se croia creață, lungă și largă, decorată cu catifea neagră la poale. Stofa de fabrică de "lânărie" în culori maro, grenă, a înlocuit fustele din stofă țesute în casă, în portul de sărbătoare.

Fusta aparține unei străvechi civilizații mediteraneene, care după datele arheologice, în antichitatea îndepărtată, se întindea din Bazinul Mediteranei din Asia Mică, până în Spania⁷. Se poate compara și se încadrează ca tipologie, xhupletei albaneze, care este de forma unei fuste evazate cloș. Etnografii albanezi ca Rrok Zojzi, Andromaqi Gjergji, Schuchardt, Burhan Dautaj, în studiile lor susțin că originea portului albanez este traco-iliră. Această teză este susținută de noi și de etnografii români ca Florea Bobu Florescu, Romulus Vuia, Tancred Bănățeanu, Nicolae Dunăre. Etnograful Franz Nopcsa⁸ care a studiat xhupleta albaneză, a remarcat numeroase asemănări, ce există între această piesă de port și portul comun al popoarelor mediteraneene. Comparând figurinele din Balcani, din Creta și din Asia Mică pe de o parte și xhupleta albaneză pe de altă parte, el susține că xhupleta este o rămășiță a civilizației antice mediteraneene, care a avut ca centru insula Creta. Xhupleta este o piesă de prototip, atestată de descoperirile arheologice, pe figurinele de ceramică din Epoca bronzului din

Klishëvac-Iugoslavia care reproduc o femeie, ce poartă un veșmânt de forma xhupletei, fără alte piese vestimentare. Comparația devine mai convingătoare, dacă se iau în considerare și alte figurine analoage, găsite în stațiunea de la Cârna-România⁹ sau pe țărmurile Mediteranei. Astfel, xhupleta este îmbrăcăminte feminină, cu trăsături foarte specifice, dar nu poate fi socotită numai iliră, datorită analogiilor cu unele trăsături ale îmbrăcămintei, aparținând civilizațiilor cretano-miceniene¹⁰.

Costumul cu xhupleta a supraviețuit timp de secole în interiorul civilizației ilirice, integrată și păstrată de cultura populară albaneză.

Revenind la piesa de port popular românesc de tradiție iliră, fusta este de veche tradiție la autohtoni. După cum menționează Maria Comșa "pe un fragment de cupă getică din Popești-Novaci, Giurgiu, descoperită de Alexandru Vulpe în anul 1973, apar scene de dans ritual de adorare a soarelui, fete sau femei, care, pe partea inferioară a corpului, purtau o fustă largă brăzdată de linii oblice, respectiv verticale, reprezentând probabil fustele crețe, țesute cu dungi de diferite culori"¹¹.

Cămașa bărbătească croită dintr-o bucată, de tip dalmatic, lungă și largă, de dimensiuni impresionante, are o mare frecvență în Câmpia Munteniei, respectiv în satul Daia-Giurgiu.

Se confecționa din opt coți de pânză de bumbac, cu mânecile de borangic. Mânecile fiind largi, se strângeau la încheietura mâinii cu betiță "bantă". Cămășile se făceau lungi până în pământ și, când se încingeau, le săltau cu betele. Cămașa avea clini la părți cu pavă denumită "subțioară", guler drept pe lângă gât, lat de două degete sau guler întors, lat de trei degete și ascuțit la vârf. Gulerul se încheia cu nasturi albi.

Ornamentele pe cămășile bărbățești tradiționale erau albe, din alesături executate cu mâna în pânză, sau cusute cu ajur. Cusăturile apar ca o evoluție a decorului. Se executau pe guler, piept, umeri, la "bantă" adică la betița de la mână și la poale. Florile se coseau într-o singură culoare, cu amici verde sau albastru. La cusături se folosea și mătasea. La poale și la "bantă", pe lângă florile cusute, se executau colțuri denumite "ciocănei" cu ață albă și albastră. Florile se coseau pe "muște", adică în cruciulițe. Pe lângă cusături, cămașa, ca decor, avea la gură și cerculețe, câte două de o parte și de alta.

La albanezi, cămașa de tip dalmatic se numea linjë și se confecționa din pânză de in sau de lână, cum s-a întâlnit și în România în zona Iași, sau în Grecia, pe lângă Salonic.

Oamenii reprezentați pe catacombele din Roma poartă cămăși de tip dalmatic. În afara teritoriului Albaniei, linjă intră ca o piesă, de asemenea, în multe costume conservate de popoarele din Iugoslavia, în parte nord-vestul Bulgariei și în bună parte în România. Deci linjă se găsește într-o vastă regiune care concordă cu extensiunea triburilor ilire¹².

Cămașa bărbătească cu fustă, de origine iliră, ce face parte din costumele populare românești, este atestată pe o figurină de pământ ars, descoperită la Maribor în Slovenia¹³, în secolul IV î.Chr.

Printre popoarele antice, celții, care au venit în contact cu ilirii, în sec. IV î.e.n., au o îmbrăcăminte foarte apropiată de fustanela iliră, iar scoțienii au moștenit de la ei kilul în ecosez.

Cavalerii iliri sunt menționați în Dacia, în textele epigrafice, anterioare sec. al III-lea¹⁴.

Fustanela este o piesă de port, de tradiție iliră, preluată de celți, ca și în cazul răspândirii ei în Dacia. Această piesă de port, este folosită și în alte zone ale Balcanilor, ca de exemplu, în România. În Grecia a fost găsită la începutul Evului Mediu ca o influență albaneză.

Cămașa bărbătească cu fustă, de origine iliră, este atestată în dăva de la Popești "Nucet"-Giurgiu, pe o statueta din sec. I î.Chr., descoperită de Radu Vulpe.

După cum susține Maria Comșa, această statueta redă "o cămașă cu fustă, evazată de la brâu în jos. Cel ce purta această cămașă, avea cioareci de pânză sau din țesătură de lână, strâmți pe picior. În picioare personajul purta opinci"¹⁵.

Studii etnografice, întreprinse asupra culturii iliro-trace, confirmă prezența cingătorilor în portul ilirilor și al dacilor¹⁶. Cingătorile fac parte din componența portului popular românesc. Aceste piese de port sunt atestate încă din neolitic. După cum susține arheologul Eugen Comșa¹⁷, "pe o piesă din faza de tranziție descoperită la Ipotești, este redată cu toată claritatea, o fâșie de țesătură de cca 0,15 m lățime și peste 1 m lungime, ornamentată cu câteva dungi longitudinale paralele. Bărbatul își înfășura mijlocul cu ea, în chip de brâu, iar extremitățile erau lăsate liber în față și în spate". Același autor susține existența brâului în aceeași epocă și în portul femeiesc: "pe o figurină feminină se observă un fel de brâu lat, ornamentat cu două linii orizontale"¹⁸.

Cingătorile sunt atestate în Epoca bronzului, pe statuetele feminine din cultura Gârla Mare-Cârna, ca fiind importante elemente de podoabă, ce făceau parte din componența costumului popular femeiesc din acel timp¹⁹.

Brâul este atestat în sec. I î.Chr., pe figurinele feminine, descoperite în cetatea geto-dacică de la Popești-Novaci-Giurgiu, pe un fragment dintr-o cupă getică descoperită de Radu Vulpe în anul 1963.

Maria Comșa susține că este vorba de unele dansuri rituale care făceau parte din cultele agrare, ce aveau loc în preajma secerișului, când grâul se afla în pârgă și la care participau numai femei: "la brâu, toate trei, poartă câte o cingătoare"²⁰.

Cingătorile au fost pictate pe frescele monumentelor medievale odată cu frumosul port popular românesc.

Cingătorile întâlnite în portul popular din Câmpia Munteniei satul Daia-Giurgiu, sunt o variantă a pieselor întâlnite în zone extracarpatice, moldovenești, muntenesti și oltenesti. Betele de lână cu decor simplu, vrăste denumite "vârgi", realizate din urzeală cu mărgele și fluturi pe margine, erau cele mai vechi tipuri folosite de către femei. Betele cu ornamente din alesături de mână pe toată suprafața se foloseau numai la sărbători.

Brâul roșu de lână, țesut în patru ițe, cu franjuri "ciucuri" la capete, era lung de 2,5 m și lat de 25-30 cm. Acest brâu este o variantă a brâului din Podoșul Moldovei sau din zonele extracarpatice, oltenesti. Se purta de către bărbați. La lucru se folosea brâul țesut din lână în culoare naturală.

O altă piesă specifică a portului popular românesc, sumanul, este denumit în zona cercetată șubă de dimie. Această piesă de port se poate compara cu guna albaneză.

Portul popular românesc, din toate provinciile locuite de români, "perfect ca frumusețe și de o deosebită originalitate" cum îl numește Nicolae Iorga²¹, se caracterizează prin întrebuițarea, ca fond, a culorii albe, socotită mitul purității la poporul român. Nota dominantă a costumului românesc, este întrebuițarea țesăturilor albe de cânepă, in, bumbac, lână. Pe această unitate a materialului se sprijină unitatea de croi, care are ca lege de bază, folosirea fără pierdere a materialului.

Alt element important este ornamentica, atât ca plasare și compoziție, cât și ca motive. Plasarea ornamentelor subliniază liniile croiei și pun în valoare motivele ornamentale. Ornamentul respiră în spațiul liber ce-l înconjoară, fiind redat, așa cum spunea Lucian Blaga, vorbind, în general, despre arta noastră populară: "într-o formă clasică, în sensul că e măsurată, discretă"²².

Cu privire la portul popular românesc, regretatul academician C.C. Giurăscu, sublinia: "portul popular românesc, reprezintă o sinteză pe care poporul român a

realizat-o de-a lungul secolelor între funcțional și artistic într-o manieră care îl diferențiază între celelalte popoare, deși influențele reciproce n-au lipsit niciodată. În pământul românesc, unul din cele mai armonice, mai frumoase și mai bogate, nu numai din Europa dar și din întreaga lume, locuitorii și-au integrat în cultura pe care au cristalizat-o, într-o structurare individualizată, modul de îmbrăcăminte specific"²³.

Istoricul și criticul de artă francez Henri Focillon, referitor la creația populară românească, adăuga: "peste tot unde se vorbește limba română, s-a manifestat dintotdeauna, o mare artă populară prin opere rafinate și robuste... Originile acestei arte, merg atât de departe, încât credem că găsim în ea, primul sistem de semne, pe

care l-a creat omul: ea nu supraviețuiește, ci ea trăiește".

Cu privire la portul popular, Henri Focillon susține că: "a rămas fidel unor forme foarte vechi, dar nu se repetă pentru că artiștii țărani sunt poeți"²⁴.

Așa după cum am arătat mai sus, portul popular din satul Daia-Giurgiu, specific Câmpiei Munteniei, prezintă caractere particulare, însă el face parte din portul popular românesc prin structura sa morfologică, croi, materiale, cât și prin stil, siluetă, ornamentală, cromatică. Toate acestea arată că portul din Câmpia Munteniei alcătuiește o fațetă locală a portului popular românesc.

Prin piesele definitorii prezentate mai sus, portul popular din Câmpia Munteniei atestă unitatea culturală sud-est europeană cu privire la portul popular.

Note

- 1 Emilia Pavel, *Portul popular și țesăturile în satul Daia-Giurgiu*, Rev Muz , 10 , 1986 , p. 75-80.
- 2 Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p. 348.
- 3 Rrok Zojzi, *Traces archaïques dans le port vestimentaire traditionnel du peuple albanais*, Tirana, 1972, p. 29.
- 4 Herodot, *Istorie I, Cartea a IV-a*, LXXIV, p. 337.
- 5 Herodot, *Istorie IV, Izvoare privind istoria României I*, Editura Academiei , București , 1964.
- 6 Andromaqi Gjergji , *Éléments vestimentaires communs des tribus illyriennes, et leur continuation dans nos costumes populaires*, Les illyriennes et la genèse des albanais, Travaux de la session du 3-4 mars, 1969, p. 134, Tirana, 1971.
- 7 Zamfira Mihail, *Terminologia portului popular românesc în perspectiva etnolingvistică comparată sud-est europeană*, Editura Academiei R.S.R., București, 1978, p. 94.
- 8 Rrok Zojzi, *op. cit.*, p. 12.
- 9 Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 80.
- 10 Andromaqi Gjergji, *Veshjet Shqiptare në Shekui, Origjina, Tipologjia Zhvillinu*, Tirana, 1988, p. 241.
- 11 Maria Comșa, *Reprezentări de dansuri rituale getice, sec. I. î.e.n.*, Thraco-Dacica, VIII, 1-2, 1987.
- 12 Andromaqi Gjergji, *Éléments vestimentaires...*, p. 152.
- 13 Idem, *Veshjet Shqiptare...*, p. 241.
- 14 Idem , *Éléments vestimentaires...*, p. 154.
- 15 Maria Comșa, *Contribuții privind portul bărbătesc la geții din Câmpia Munteniei, sec. I. î.e.n.*, Thraco-Dacica, VI, 1985.
- 16 Fl. Bobu Florescu, *Monumentul de la Adamclisi*, București, 1954, p. 441.
- 17 E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, Editura Academiei R.S.R., București, 1987, p. 102.
- 18 *Ibidem*, p. 123.
- 19 Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 348.
- 20 Maria Comșa, *Reprezentări...*, p. 193.
- 21 N. Iorga, *Portul popular românesc, Vălenii de Munte*, Ed. Societății "Neamul românesc", 1912, p. 6.
- 22 L. Blaga, *Trilogia culturii*, (cap. Spațiul mioritic "Duh și ornamentală"), București, 1944, p. 280.
- 23 C. C. Giurăscu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1973, p. 7.
- 24 T. Bănățeanu, *Portul popular românesc*, București, 1965, p. 7.

CONSIDÉRATIONS SUR LE COSTUME POPULAIRE ROUMAIN DE LA PLAINE DE LA VALACHIE DANS LE CONTEXTE SUD-EST EUROPÉEN

Résumé

Les recherches effectuées par nous, il y a deux décennies, dans la Plaine de la Valachie, dans le village de Daia-Giurgiu, nous ont offert l'occasion d'étudier le costume populaire de cette unité ethnographique. Nous apprécions que le costume de femme, autant que le costume d'homme, ont été portés, les jours de fête, jusqu'à l'époque contemporaine.

Parmi les pièces du costume populaire de femme, nous rappelons les ornements de tête (parures) ou ceux que l'on portait au cou, les serviettes en soie grège, les mouchoirs blancs triangulaires de tête, la chemise-tunique, la chemise froncée au cou, la jupe (fâșta), la "zvelca" (tablier rouge), les ceintures, la jaquette fourrée (cațaveica), le manteau paysan, les manchettes appelées "ilechi", les chandails de laine. Les hommes portaient des chapeaux, des bonnets de fourrure, pointus ou ronds, la chemise d'homme coupée d'une seule pièce, du type dalmate, caleçon, pantalon, ceinture rouge, pelisse fourrée, veste de fourrure (mâncar) avec ou sans manches, décorées de fleurs, houppelande, mouchoir brodé de fleurs (năframă) à la ceinture et besace.

Comme chaussures, femmes et hommes, portaient des sandales paysannes froncées, en cuir de boeuf, des bas noirs de laine, des chaussons de bure blanche qu'ils attachaient au pied à l'aide de ficelles noires faites de poils de chèvre et tordues à quatre, appelées "târsâni". Les jours de fête, dans le costume actuel, on remplaçait assez souvent les "opinci" par des souliers ou des bottines.

Dans ce travail, je me rapporterai à certaines pièces du costume populaire roumain de la Plaine de la Valachie - village de Daia-Giurgiu -, comme, par exemple, la chemise-tunique de femme, la jupe (fâșta), la chemise masculine à jupe, la chemise d'homme coupée d'une seule pièce, du type dalmate, les chausses paysans étroites sur la jambe, les ceintures. Ces pièces de costume attestent l'unité culturelle sud-est européenne concernant le costume populaire, de même que les liaisons multimillénaires qui ont existé entre les peuples du nord et du sud du Danube, entre les Thraces et les Illyriens.

Dans les fouilles archéologique du district de

Giurgiu on a trouvé des pièces de costume populaire roumain de tradition sud-est européenne, comme une jupe large, sillonnée de lignes obliques, respectivement verticales, représentant la jupe froncée, de diverses couleurs.

La jupe est une pièce de costume populaire roumain appartenant à une civilisation archi-vieille méditerranéenne. On peut la comparer, et elle s'encadre comme typologie, à la xhuplète albanaise, qui a la forme d'une jupe évasée, en cloche. L'ethnologue Franz Nopcsa, qui a étudié la xhuplète albanaise, a remarqué un grand nombre de ressemblances entre cette pièce de costume et le costume commun des peuples méditerranéens.

Une autre pièce, la chemise d'homme à jupe, de tradition illyrienne, est attestée dans la Dava de Popești "Nucet"-Giurgiu, sur une statuette du premier siècle av.n.è., découverte par Radu Vulpe. La même chemise est attestée sur une figurine en terre cuite, découverte à Maribor, en Slovénie (Panonia), au IVème siècle av.n.è.

La chemise d'homme, du type dalmate, coupée d'une seule pièce, longue et large, de dimensions impressionnantes, a une large fréquence dans la Plaine de la Valachie, respectivement dans le village de Daia. Ce type de chemise, on l'a trouvé en Albanie, découvert sur une pierre funéraire à Drashovice, dès les IIIème -IIème siècles av.n.è.

Des études ethnographiques entreprises sur la culture illyro-thrace confirment la présence des ceintures dans le costume des Illyriens et des Daces. Les ceintures trouvées dans le village de Daia-Giurgiu sont une variante des pièces trouvées dans la zone extra-carpatique moldave, valaque et oltenienne.

Une autre pièce spécifique du costume populaire roumain, la houppelande, s'appelle, dans la zone étudiée, "șubă de dimie". Cette pièce est comparable à la "guna" albanaise.

La présentation de certaines pièces du costume populaire de tradition sud-est européenne nous donne la possibilité de soutenir l'unité culturelle sud-est européenne concernant le costume populaire.

